

ТЕМА 3. МЕТОДИКА АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аналіз річних форм фінансової звітності підприємства.

3.2. Діагностика банкрутства за результатами аналізу звітності підприємства.

3.1. Аналіз річних форм фінансової звітності підприємства.

Головним джерелом інформації в процесі аналізу фінансової сфери є типові форми річної фінансової звітності підприємства, а саме:

- баланс підприємства (звіт про фінансовий стан) – форма № 1;
- звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) – форма № 2;
- звіт про рух грошових коштів – форма № 3;
- звіт про власний капітал – форма № 4;
- примітки до річної звітності – форма № 5.

Аналіз ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Аналіз структури статей балансу проводиться за допомогою одного з наступних способів:

Горизонтальний аналіз – порівняння кожної позиції звітності з минулим періодом, з відповідною позицією звітності підприємства-аналога, тобто горизонтальний аналіз звітності полягає у побудові однієї або декількох аналітичних таблиць, у яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами зростання (зниження). Зокрема, якщо проводиться горизонтальний аналіз балансу, дані балансу на певну дату (база відліку) беруться за 100 %; далі будуються динамічні ряди статей і розділів балансу у відсотках до їх базового значення.

Вертикальний аналіз – визначення структури фінансових показників з визначенням впливу кожної позиції на результат в цілому. Показує структуру засобів підприємства та їх джерел, коли суми за окремими статтями або розділами беруться у процентах до валюти балансу.

Трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з минулими періодами і визначення основної тенденції динаміки показника. З допомогою тренда формуються можливі значення показників у майбутньому, а значить, ведеться перспективний, прогнозний аналіз (метод екстраполяції).

Просторовий аналіз — це як внутрігосподарське порівняння окремих показників фірми, дочірніх компаній, цехів, так і міжгосподарське порівняння показників даної фірми з показниками контрагентів, середньогалузевими тощо.

Факторний аналіз – це аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник з допомогою детермінованих або стохастичних прийомів.

Аналіз абсолютних показників полягає у оцінці найважливіших результативних статей балансу (суми активів, величині власного капіталу, пасивів тощо), що дозволяє оцінити статті звітності в статичній та динамічній, визначити питому вагу статей балансу.

Аналіз відносних показників – це розрахунок співвідношень між окремими статтями звітності підприємства, визначення взаємозв'язку між показниками.

У результаті аналізу обчислених показників робляться висновки щодо фінансового стану та результатів діяльності підприємства.

Фінансовий стан підприємства в багатьох випадках залежить від того, які кошти воно має, звідки вони взялися і куди вкладені. Як правило, виділяють **групи показників, що описують:**

1. Майнове положення підприємства. Дані показники розраховуються на підставі даних активу балансу.

2. Ліквідність і платоспроможність підприємства. Ці показники відбивають взаємозв'язок між активом і пасивом балансу підприємства.

3. Фінансову стійкість підприємства.

4. Ділову активність підприємства.

5. Рентабельність фінансово-господарської діяльності.

Одна з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства – стабільність його діяльності з позиції довгострокової перспективи. Вона зв'язана, насамперед, із загальною фінансовою структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів й інвесторів.

Оцінку фінансової стійкості підприємства проводять з використанням як коефіцієнтів, розрахованих за пасивом балансу, так і коефіцієнтів, що відбивають взаємозв'язок між джерелами формування засобів підприємства й структурою вкладень.

До основних показників, що характеризують фінансову незалежність підприємства, належать:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності (Кфн) (коефіцієнт автономії, коефіцієнт концентрації власного капіталу).

2. Коефіцієнт фінансової залежності (Кфн) (коефіцієнт концентрації позикового капіталу).

3. Коефіцієнт фінансового ризику (Кфр).

4. Коефіцієнт фінансової стійкості розраховують за допомогою такої формули.

5. Коефіцієнт фінансування.

6. Коефіцієнт нагромадження власного капіталу.

В аналізі фінансової незалежності можна використовувати і такі показники:

- коефіцієнт фінансової стабільності;

- коефіцієнт довгострокової заборгованості;

Після проведення розрахунків наведених вище показників підприємство може характеризуватися одним із **чотирьох типів фінансової стійкості:**

1. Абсолютна фінансова стійкість.

2. Нормальна фінансова стійкість.

3. Нестійке фінансове становище.

4. Кризовий фінансовий стан.

Аналіз ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)».

Метою складання Звіту про фінансові результати є надання користувачам правдивої, повної й неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки й збитки за звітний період. На відміну від балансу Звіт про

фінансові результати надає інформацію не на конкретну дату, а за певний період. Цей звіт вважається одним з найбільш інформативних документів звітності, тому що містить інформацію про динаміку прибутку підприємства.

Аналіз прибутку проводиться методом порівняння фактичних даних за звітний період, з фактичними даними за попередній період. У ході аналізу необхідно дати оцінку темпів зростання прибутку в цілому й окремо по кожній її частині; вивчити й розрахувати фактори, що впливають на зміну прибутків, і визначити рівень їхнього впливу; виявити резерви збільшення прибутку; дати оцінку рівня рентабельності підприємства.

Факторний аналіз – це методика комплексного системного вивчення й виміру впливу факторів на величину результативних показників.

Одним із прийомів проведення факторного аналізу є **прийоми елімінування**.

Елімінувати – це значить усунути, виключити вплив всіх факторів на величину результативного показника, крім одного.

Використовуючи цей прийом, можна визначити вплив кожного фактора на прибуток від реалізації. У нашому випадку вплив факторних показників на прибуток (результативний показник) можна представити у вигляді адитивної моделі:

$$П = В - С - АВ - ЗВ - ІОВ + ФД - ФВ - ННП, де$$

1) $В$ – виторг; $В = N * УД * Ц$,

де $УД$ – показник структури реалізованої продукції; N – обсяг реалізації продукції; $Ц$ – ціна продукції;

2) $С$ – собівартість; $С = N * УД * Впер$,

де $УД$ – показник структури виробленої продукції; $ТУ$ – обсяг виробництва продукції; $Впер$ – змінні витрати на виробництво одиниці продукції (собівартість одиниці);

3) $АВ$ – адміністративні витрати;

4) $ЗВ$ – витрати на збут;

5) $ІОВ$ – інші операційні витрати;

6) $ФД$ – фінансові доходи;

7) $ФВ$ – фінансові витрати;

8) $ННП$ – величина податку на прибуток.

Важливим показником, що характеризує економічну ефективність діяльності підприємства є **рентабельність**.

Залежно від того, із чим рівняється обраний показник прибутку, виділяють **дві групи коефіцієнтів рентабельності**:

- рентабельність інвестицій (капіталу);

- рентабельність продажів.

Рентабельність інвестицій (капіталу): у цій групі коефіцієнтів рентабельності розраховуються два основних коефіцієнти:

- рентабельність сукупного капіталу;

- рентабельність власного капіталу.

Рентабельність продажів. При оцінці рентабельності продажів на основі показників прибутку й виторги від реалізації розраховуються коефіцієнти рентабельності по всій продукції в цілому або по окремих її видах.

У процесі аналізу необхідно вивчити динаміку перерахованих вище показників рентабельності й провести їхнє порівняння зі значеннями аналогічних коефіцієнтів по галузі, а також з показниками рентабельності конкурентів.

Аналіз показників ділової активності підприємства займає вагоме місце при аналізі фінансової сфери.

У широкому змісті ділова активність означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування фірми на ринках продукції, праці, капіталу. У контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміється в **більше вузькому змісті** – як поточна виробнича й комерційна діяльність підприємства.

Аналіз ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів».

Звіт про рух грошових коштів поділяє грошові надходження й виплати на три основні категорії:

- рух коштів у результаті операційної діяльності;
- рух коштів у результаті інвестиційної діяльності;
- рух коштів у результаті фінансової діяльності.

Угруповання потоків коштів по цих трьох категоріях дозволяє відобразити вплив кожного із трьох основних напрямків діяльності фірми на рівень грошових надходжень. Комбінований вплив всіх трьох категорій на обсяг коштів визначає чиста зміна коштів за період. Потім чиста зміна коштів за період звіряється з початковим і кінцевим сальдо коштів.

Показники Звіту про рух грошових коштів дозволяють оцінити види джерел фінансування діяльності підприємства та раціональність напрямів витрачання грошових коштів. Такі відомості є основою для висновків щодо ефективності політики керівництва з управління грошовими коштами.

Результати руху грошових коштів у Звіті про рух грошових коштів можуть набувати таких значень (табл. 1).

Таблиця 1 – Можливі результати заповнення розділів Звіту про рух грошових коштів

Показник	Значення чистого руху грошових коштів						
	В*. 1	В. 2	В. 3	В. 4	В. 5	В. 6	В. 7
Чистий рух коштів від операційної діяльності (рядок 3195)	+**	+	+	-***	+	-	-
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності (рядок 3295)	-	+	+	+	-	-	-
Чистий рух коштів від фінансової діяльності (рядок 3395)	-	-	+	+	+	+	-

Примітки:

* В – випадок;

** «+» - позитивний результат руху грошових коштів;

*** «-» - негативний результат руху грошових коштів.

У першому випадку такий стан оцінюється спеціалістами як стабільний, оскільки за рахунок надходження коштів від основної діяльності підприємство може повністю фінансувати здійснення інвестиційної та фінансової діяльності: покривати витрати, погашати заборгованість тощо. Це свідчить про правильність вибору виду діяльності та високу якість роботи керівництва в умовах жорсткої конкуренції та несприятливих умов господарювання.

Другий випадок. Про успішність діяльності підприємства свідчить також те, що окрім грошових надходжень від операційної діяльності, підприємство отримує грошові кошти від здійснення довгострокових і поточних фінансових інвестицій, від повернення дебіторської заборгованості (контрагентами-боржниками), від реалізації необоротних активів тощо.

У третьому випадку наведені значення показників руху грошових коштів означають ефективність і стабільність роботи підприємства та ефективність управління ним.

Четвертий випадок співвідношення значень чистого руху грошових коштів відображає те, що підприємство в основному функціонує за рахунок залучення позикових коштів, отримання дивідендів від участі в статутному капіталі інших підприємств, реалізації необоротних активів тощо.

П'ятий випадок значень чистого руху грошових коштів свідчить про нормальний стан роботи підприємства за умови, що значення алгебраїчної суми значень чистого руху грошових коштів щодо всіх видів діяльності має позитивне значення.

На підставі поєднання показників наведених **у шостому випадку** можна зробити висновок про кризовий стан підприємства.

Коли показники руху грошових коштів від усіх видів діяльності мають від'ємне значення (**сьомий випадок**). Це найчастіше означає, що підприємство у звітному році існувало за рахунок раніше залучених позикових коштів.

Аналіз ф. № 4 «Звіт про власний капітал».

Аналізуючи структуру пасиву балансу, було вже частково проведено аналіз власного капіталу підприємства. Але у зв'язку з тим, що в балансі відображається інформація зі стану на певну дату, ми не мали можливості простежити, за рахунок яких джерел формувався той або інший елемент власного капіталу, а також, у якому напрямку використаний власний капітал. Відповідь на дане питання можна одержати, вивчаючи інформацію форми № 4 «Звіт про власний капітал».

Для того щоб проаналізувати стан і рух власного капіталу підприємства, на підставі даних форми № 4 розраховуються такі показники руху власного капіталу:

1. Коефіцієнт надходження:

$K_n = \text{Надійшло} / \text{Залишок на кінець року}$

2. Коефіцієнт вибуття:

$K_v = \text{Вибуло} / \text{Залишок на початок року}$

Аналізуючи власний капітал, необхідно звернути увагу на співвідношення коефіцієнтів надходження й вибуття. Якщо значення коефіцієнтів надходження перевищують значення коефіцієнтів вибуття, виходить, на підприємстві йде процес нагромадження власного капіталу, і навпаки.

Аналіз приміток до річної фінансової звітності.

Невід'ємною частиною фінансових звітів, яка пояснює наведені в них дані, а також надає додаткову інформацію, що допомагає користувачам глибше зрозуміти їх зміст, є примітки до фінансової звітності.

Примітки до фінансових звітів – це сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію й обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Обсяг інформації в Примітках до фінансової звітності залежить від видів діяльності підприємства, багатьох інших чинників та вимог конкретних П(С)БО.

Перша група інформації, яка подається в Примітках – це розкриття облікової політики підприємства.

Якщо протягом звітного року змінювалися положення облікової політики, такі зміни повинні знайти своє відображення в Примітках. *Зміна облікової політики можлива тільки у випадках:*

- зміни статутних вимог;
- зміни вимог органу, що затверджує положення (стандарт) бухгалтерського обліку, тобто Міністерства фінансів України;
- якщо зміна облікової політики забезпечить достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності підприємства.

Подія після дати Балансу – це подія, яка відбулася між датою Балансу і датою затвердження керівництвом фінансової звітності і вплинула або може вплинути на фінансовий стан, результати діяльності і рух коштів підприємства. Тобто, якщо керівництво підприємства затвердило річну фінансову звітність 20 лютого, то до подій після дати Балансу належать події, що відбулися в період з 31 грудня попереднього року до 20 лютого поточного року.

Друга група інформації в Примітках – це та інформація, яка не міститься у формах звітності № 1-4, але є обов'язковою за вимогами окремих положень (стандартів), яка наводиться у формі № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

Третя група інформації в Примітках – це забезпечення її зрозумілості і доцільності, що включає аналіз статей звітності для забезпечення їх зрозумілості та достовірності.

Складання Приміток в обсязі, який встановлено НП(С)БО 1 повинні здійснювати ті підприємства, які відповідно до п. 3 ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зобов'язані оприлюднювати фінансову і консолідовану звітність, а саме:

- відкриті акціонерні товариства;
- підприємства емітенти-облігації;
- банки;

- валютні та фондові біржі;
- інвестиційні фонди і компанії;
- кредитні спілки;
- недержавні пенсійні фонди;
- страхові компанії;
- інші фінансові установи.

3.2. Діагностика банкрутства за результатами аналізу звітності підприємства.

Діагностика банкрутства являє собою систему цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують погрозу його банкрутства в майбутньому періоді.

Існує безліч методик проведення діагностики банкрутства, що відрізняються об'єктами спостереження, етапами проведення аналізу, масштабами дослідження, а також набором показників, за допомогою яких виробляється аналіз.

Залежно від цілей і методів здійснення аналізу фінансового стану **діагностика ймовірності банкрутства підприємства поділяється на дві підсистеми**: експрес-діагностика банкрутства і фундаментальна діагностика банкрутства.

Існує два підходи до прогнозування банкрутства: прогнозування за допомогою фінансових коефіцієнтів та прогнозування за допомогою порівняльного аналізу характеристик підприємств. Для того щоб вирішити, який метод дає найбільш адекватні оцінки стану підприємства, необхідно розуміти, за яких умов той чи інший метод можна використовувати.

У цей час державними органами розроблений документ, у якому, по суті, викладений новий підхід до методики діагностики банкрутства українських підприємств. Це – ***Методичні рекомендації з виявлення ознак неплатоспроможності підприємства й ознак дій по прихованню банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерства економіки України від 17.01.2001 р. № 10 (далі – Методичні рекомендації).***

Для того щоб визначити, ознаки якої неплатоспроможності, характеризують фінансовий стан підприємства, **розраховують наступні показники**:

- 1) поточної платоспроможності;
- 2) коефіцієнт забезпечення власними засобами: характеризує наявність власних оборотних коштів підприємства, необхідних для його фінансової стійкості (нормативне значення коефіцієнта = 1,5);
- 3) коефіцієнт покриття: характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів (нормативне значення коефіцієнта = 1,5).

Для своєчасного визначення формування незадовільної структури балансу у прибутковопрацюючого підприємства, здатної в перспективі привести до появи ознак поточної, критичної, а потім і понад критичної неплатоспроможності, необхідно проводити систематичний експрес-аналіз фінансового стану підприємства. Це дозволить здійснити попереджувальні

заходи, спрямовані на запобігання банкрутства. Такий аналіз проводиться за допомогою **коефіцієнта Бівера (K_B)**.